

Ambachtsheren en tienden van Nederveen

Het ambacht Nederveen

De ambachtsheerlijkheid (kortweg ambacht) Nederveen lag in de parochie Capelle in de Grote Waard. De Grote Waard werd ontgonnen vanaf 1200, toen de graaf van Holland het in leen kreeg van de hertog van Brabant. In 1287 werd het eigendom van de graaf van Holland. In dat jaar was ook de afdamming van de Middeleeuwse Maas richting de Merwede voltooid. Het dorp Capelle was al eerder gebouwd op hogere grond (samen met het dorp Waspik genoemd in 1257). Het gebied rondom Capelle werd vanaf ca. 1275 ontgonnen.

Afbeelding Grote Waard (Wikipedia). Capelle ligt rechtsonder op de kaart.

In 1330/1331 waren er bij Capelle alleen nog maar (van west naar oost) de ambachten Over-Waspik, Nederveen en Zuidewijn, die met de noordkant aan de Afgedamde Middeleeuwse Maas lagen. Ten zuiden daarvan tot aan de grens met het hertogdom Brabant lagen moeren (moerassen) die niet bij een ambacht waren ingedeeld. Zie [artikel Geographische geschiedenis van Holland pag. 73](#) en [De vorming van 's Grevelduin-Capelle](#). Ten zuiden van Over-Waspik (later Klein-Waspik) lag de moer Overveen. De moer ten zuiden van Nederveen werd in 1353 beleend aan Gerrit van Nederveen. Ten zuiden van Zuidewijn lagen in het westen een moer en in het oosten vier hoeven, die in 1388 vrij van tiende werden beleend aan Zeger Floriszn. Die “vrije” hoeven werden daarna Vrijhoeven genoemd.

Na de Sint Elisabethsvloed in 1421 liep de hele Grote Waard onder water.

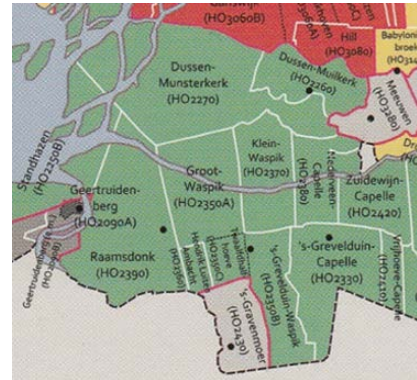

Kaart van de Verdronken Waard uit 1560 ([brabants erfgoed](#)). Het zuidelijk deel is inmiddels weer drooggelegd. Capelle ligt rechtsonder op de kaart. De vorming van de Biesbosch (linksboven bij Dordrecht) is nog volop bezig.

Capelle werd zuidelijker herbouwd en kwam te liggen aan de nieuwe dijk “de Langhe Straet”, die vanaf 1442 werd aangelegd van Geertruidenberg naar Besoyen (oost van Zuidewijn). De Langstraat is naar deze dijk vernoemd. Het gebied ten noorden van de dijk, waaronder de ambachten Over-Waspik, Nederveen en Zuidewijn, bleef ongeschikt voor bewoning tot de aanleg van de Deltawerken in de 20ste eeuw. De zuidelijke moeren (Overveen, de moer van Gerrit van Nederveen en de moer onder Zuidewijn) zullen daarom na de Sint Elisabethsvloed zijn samengevoegd tot het ambacht Schrevelduin¹. Dat werd vernoemd naar Willem Schrevel, die begin 15de eeuw grond in deze omgeving verkreeg, en mogelijk ook naar de familie Van der Duin.

Het ambacht Schrevelduin raakte versnipperd en werd later onderverdeeld in de ambachten ‘s-Grevelduin-Waspik en ‘s-Grevelduin-Capelle. De noordelijke ambachten werden toen Nederveen-Capelle en Zuidewijn-Capelle genoemd. Vrijhoeven werd Vrijhoeve-Capelle.

Kaart met situatie in 1785 ([drieeeuwenhofmans](#))

¹ Ik vond over het ambacht Schrevelduin veel tegenstrijdige informatie. Zie bijv. het artikel van J. van der Hammen ([Taxandria jrg 29 pag. 17](#) en deels in [Echo van het Zuiden](#)) dat over twee verschillende ambachten lijkt te gaan. In het begin wordt de heerlijkheid Cappel vermeld bestaande uit een stuk wilt moers belegen o.a. “aan de oostzijde Seger Floris soons erfgenamen, aan de westsyde des heeren moers van Arckel was, aen de noordsyde Zijdtwinder ende aan de suydsyde de palen van Brabant”. Volgens v.d. Hammen was die moer in 1399 in handen van Coenraad van Heysterbach en diens zoon, die het in 1409 verkochten aan Jacob van der Duyn, wiens zoon Adam het in 1440 erfde (beiden ambachtsheren van Sprang). Maar de vermelding van dit ambacht blijkt exact gelijk aan de omschrijving van het ambacht Sprang bij de belening daarvan op 15-1-1441 aan Adam van der Duin in [leenregister Grote Waard](#) (nummer 120, in 1379 beleend aan de heer van Arkel). Waarin niet wordt verklaard waarom het toen ging om 10 hoeven terwijl Sprang in 1313 al 20 hoeven groot was. Ging het in werkelijkheid om een moer oost van Vrijhoeven en west van Sprang?

In het leenregister is ‘s-Grevelduin-Capelle nummer 82, dat nog geen naam had toen het in 1424 werd gekocht door Willem Schrevel (“Het ambacht en gewaard rechterschap van de wildernis in de Grote Waard boven Geertruidenberg”, in 1477 “van ‘s-Grevelduin”). De hier vermelde namen (o.a. Willem Schrevel) blijken gelijk aan de namen die v.d. Hammen later in zijn artikel vermeldt (zij het met een andere verdeling) en die hij de opvolgers van de familie v.d. Duyn noemt (zonder te verklaren waarom Willem Schrevel al delen verkreeg in 1414 en 1424). Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat het in het eerste deel van v.d. Hammen gaat om de moer die samen met Vrijhoeven ten zuiden van Zuidewijn lag en in 1440 was beleend aan Adam v.d. Duyn, en dat het in het tweede deel gaat om de moer ten zuiden van Nederveen, die in 1353 van Gerrit van Nederveen was en in 1414/1424 van Willem Schrevel en de zijnen/ Die moer moet dan net als Sprang ca. 1379 aan de heer van Arkel zijn beleend, want dan klopt de omschrijving van Cappel precies. Waarna de twee moeren (evt. samen met Overveen) zijn samengevoegd tot het ambacht Schrevelduin, dat is vernoemd naar Schrevel van de westelijke moer en Duin van de oostelijke moer. Maar dit is giswerk, dat op onvoldoende informatie kan zijn gebaseerd.

V.d. Hammen ([Taxandria jrg 29 pag. 236](#)) en andere bronnen melden verder dat het ambacht Capelle vroeger Wendelnesse heette, maar volgens anderen lag Wendelnesse op het grondgebied van de gemeente Waspik ([geschiedkundige-sprokkels](#)). Ik constateer zelf dat de akten genoemd door v.d. Hammen naadloos ineens geschoven kunnen worden met de vermeldingen in [leenregister Grote Waard](#) bij Neder-Waspik/Groot-Waspik (nummer 138), dat vanaf in ieder geval 1352 tot 1432 in handen was van de familie Van Wendelnesse. Die achternaam werd al in 1200 genoemd. Mogelijk betrof dat de oude naam van het dorp Waspik.

Voor de familie Nederveen is het ambacht Schrevelduin niet van groot belang. Ik heb dit alleen onderzocht in het kader van de familie Van Wioldrecht en om duidelijk te krijgen of de familie Van Nederveen misschien twee ambachten bezat: Nederveen beleend aan Jan III-a en Capelle/Schrevelduin beleend aan diens broer Gerrit III-b? Dat blijkt dus niet het geval. Wel had Gerrit daar een moer.

De ambachtsheren van Nederveen

Jaar	Ambachtsheer	Opmerkingen
1275-1325	Gerard van Wieldrecht is op een onbekende datum door de graaf van Holland beleend met het ambacht Nederveen, dat hij op een onbekende datum heeft doorbeleend aan Willem van Nederveen .	Bron: hierna genoemde akte uit 1325. Gerard van Wieldrecht was beleend met meer ambachten in de Grote Waard. Zijn lenen waren niet erfelijk, zodat graaf Willem III van Holland na zijn dood vrij was daarmee een ander te belenen.
1325	Willem van Nederveen (II pag. 9 Nederveenboek), beleend door de graaf van Holland met het ambacht Nederveen te Nederveene in de parochie Capelle 13 sept. 1325 ("s-Heilig Kruisavond Ascension"), dat hij te houden placht van Gerard van Wieldrecht.	Bron: pag. 31 Nederveenboek: het ambacht van Nederveene. Bron: leenregisters Gerard van Wieldrecht Bron: Huygens oorkonden (niet vermeld dat het een erfelijk leen was).
1329-1331	De graaf van Holland verkoopt in 1329 en 1331 aan de goede lieden wonend in het ambacht Nederveen de overmaat bij de laatste opmeting. In 1331 schenkt hij hen ook de vrije afwatering van die gronden.	Bron 1329: Huygens oorkonden Bron 1331: Huygens oorkonden Overmaat betrof land dat bij een eerste opmeting als waardeloos werd beschouwd maar later verbeterd was (bron pag. 75). Het ambacht Nederveen was dus in 1325 nog niet helemaal ontgonnen.
1353	Op 12 augustus 1353 wordt Gerrit Willemsz van Nederveen (III-b pag. 20) beleend met een moer van 600 roeden "zuidwaarts af in Brabant jegens het ambacht Capellen". Pag. 29: 500 roeden.	Bron: pag. 20 Nederveenboek Bron: Geografische geschiedenis van Holland pag. 78 (ook 600 roeden). In diverse andere bronnen gaat het steeds om 500 roeden. Volgens mijn reconstructie moet met het ambacht Capellen zijn bedoeld op het ambacht Nederveen. Zie de tiende van Nederveen, die in eerste instantie ook werd aangeduid als "de tiende in de parochie Capelle". Gerard van Wieldrecht werd in 1313 beleend met moeren die grensden aan drie van zijn ambachten. Was Gerrit in 1353 zijn vader Willem opgevolgd als ambachtsheer van Nederveen? Of was het de bedoeling dat Gerrit deze moer zou ontginnen en na afloop een eigen ambacht zou hebben?
1356	Graaf Willem V van Holland verzoent zich op 5 december 1356 met de heer van Breda op voorwaarde dat de graaf o.a. het veen zou behouden dat hij aan Gherit van Nederveen had verkocht, ook al kon de heer van Breda bewijzen dat dit toebehoorde aan de heer van Oosterhout.	Bron: nationaalarchief , inventaris downloaden, pag. 415. Dit zal de moer zijn waarmee Gerrit in 1353 door de graaf van Holland werd beleend. Waarschijnlijk hebben Gerrit of zijn erfgenamen deze moer verkocht en is deze moer later het ambacht Schrevelduin geworden (al dan niet samen met andere moeren).

1374	<p>Jan Willemsz van Nederveen (III-a pag. 9), ook bekend als Jan de Brabander, geb. omstr. 1310-1320, ambachtsheer van Nederveen (1374), stak in opdracht van de graaf het huis van Laureis van Putte te Onsenoort in brand, overl. omstr. 1375-1376. Pag. 3 Nederveenboek: "In 1374 is Jan van Nederveen, ambachtsheer van Nederveen, aanwezig op een bijeenkomst met hertog Albrecht van Beieren, graaf van Holland, over de versterking van de dijken. In 1377 is Gerrit van Nederveen, ambachtsheer van Nederveen, in een soortgelijke bijeenkomst aanwezig met de ruwaard."</p>	<p>Geen bron uit 1374 gevonden waarin Jan als ambachtsheer van Nederveen is vermeld of als deelnemer aan een bijeenkomst over dijken (zijn broer Gerrit wel gevonden, niet alleen in 1377 maar ook in 1375). Wel uit 1374: Groot Charterboek Mieris deel 3 pag. 299: Uitspraak van keerslieden van 18 oktober 1374 in het geschil tussen de hertog van Brabant en Albrecht van Beieren ruwaard van Holland (namens de krankzinnige graaf Willem IV van Holland). Hierin "... van Honshorde, alse van Laureys huse van den Putte, dat verbrandt werdt van Jan van Nederveen, ende syn hulperen, ..." Jan van Nederveen blijkt het kasteel Onsenoort in 1372 niet in opdracht van de graaf van Holland in brand te hebben gestoken (zoals in het Nederveenboek is vermeld), maar in opdracht van de hertog van Brabant. Zie artikel Het kasteel Onsenoort: ridder Rutger van Ouden had het kasteel in 1370 opgedragen aan de graaf van Holland (d.w.z. de vrije eigendom aan hem overgedragen en het direct in leen teruggekregen, destijds de manier om bescherming van een leenheer te verkrijgen of om een huis te mogen versterken tot een burcht). Bevestigd in leenregisters hofstede Heusden nr. 139 en leenregisters hofstede Onsenoort (bovenaan).</p> <p>Als Jan Willemsz van Nederveen zijn vader is opgevolgd als ambachtsheer van Nederveen, heeft hij een eed van trouw moeten afleggen aan de graaf van Holland als zijn leenheer ("hulde doen"). Die eed van trouw heeft hij dan in 1372 geschonden door een kasteel in brand te steken dat eigendom was van de graaf van Holland. Het is onwaarschijnlijk dat de graaf het ambacht Nederveen daarna tot in 1374 in handen van Jan zou hebben gelaten. Ik vind het waarschijnlijker dat zijn broer Gerrit hun vader Willem is opgevolgd als ambachtsheer van Nederveen en dat Jan juist leenman van de hertog van Brabant is geworden (bijv. Nederveen bij Loenhout van zijn grootvader heeft geërfd). Maar misschien is er wel degelijk een bron uit 1374 die mij ongelijk geeft.</p>
------	---	--

1375	Hertog Aelbrecht van Beieren, ruwaard van Holland, geeft op 14 november 1375 een ordonnantie op de bedijking van de Grote Waard. Hierin is Gheryt van Nedervene genoemd als een van de ambachtsheren in de Grote Waard.	Bron: Groot Charterboek Mieris deel 3 pag. 316 Bron: Nassause Domeinraad (inventaris downloaden, pag. 464). Niet vermeld in Nederveenboek. NB: Dat gaat ervan uit dat Gerrit zijn ca. 1375-1376 overleden broer Jan is opgevolgd als ambachtsheer. Uit deze vermelding van Gerrit volgt dat in ieder geval het overlijden van Jan volgens die redenering moet worden vervroegd tot 1374-1375.
1377	Albrecht van Beieren geeft op 17 maart 1377 opnieuw een ordonnantie op de bedijking van de Grote Waard, waarbij Gherit van Nederveen als een van de ambachtsheren optreedt.	Bron: Nassause Domeinraad (inventaris downloaden, pag. 464). Pag. 21 Nederveenboek cursieve tekst meldt datum 7 februari 1377 en verwijst daarvoor naar Mieris, waarin niets van die datum.
1388	Pieter van Nederveen (IV-a pag. 10) verklaart als ambachtsheer van Nederveen over de grens met Brabant.	Bron: Mieris deel 3 pag. 490 (14 juli 1388); zie ook originele lijst getuigen . Uit deze bron blijkt duidelijk wie heer was van welk ambacht. Een ambachtsheer van Capelle is niet vermeld, dus was de moer ten zuiden van Nederveen in 1388 nog steeds niet ingedeeld in een ambacht. De cursieve tekst op pag. 10 Nederveenboek verwacht deze getuigenverklaring met de hierna vermelde uitspraak uit 1410. In die cursieve tekst is ook vermeld dat Pieter de zoon was van Dirck van Nederveen, natuurlijke zoon van Willem van Neerveen uit 1325, maar dat is in de definitieve tekst van het Nederveenboek niet overgenomen. In een artikel over een huis van de familie in Breda (brabantserfgoed) is vermeld dat Pieter een bastaardzoon was van Elisabeth Pieter Tierloet en Willem van Neerven, ambachtsheer van Nederveen. Die conclusie is echter gebaseerd op een verkeerde vertaling van " <i>Petro filio naturali Wilhelmus de Nederven filii dicte testatricis</i> " uit het testament van Elisabeth. Dat betekent "Petrus natuurlijke zoon van Wilhelmus van Nederven zoon van genoemde testamentmaakster". Dus Wilhelmus was de zoon van Elisabeth en niet haar man. In dit artikel veel andere informatie over de tak uit Breda, al klopt niet alles. Verifieer in Stadsarchief Breda , waarin nog niet alle akten uit Breda zijn opgenomen (o.a. de Weeskamer ontbreekt).

1410	Pag. 3 Nederveenboek: In 1410 wint Pieter van Nederveen een geschil met Jan van der Zijdewinde over een stuk land en daarbij is duidelijk sprake van het dorp Nederveen.	Dat blijkt iets anders te liggen. Bron: Groot Charterboek Mieris deel 4 pag. 148 . Uitspraak van 2 september 1410. Ik begrijp hieruit dat Jan van den Zydwinde (ambachtsheer van Zuidewijn) zijn binnendijk de Zijdewinde niet goed onderhield en dat de dorpen (elders in deze uitspraak ambachten genoemd) Nederveen, Grootwaspik en Raamsdonk een illegale schouw van zijn ambacht hebben uitgevoerd om die binnendijk te inspecteren. Daarover was eerst een geding gevoerd bij de dijkgraaf, maar daartegen werd hoger beroep ingesteld bij de graaf van Holland. Die veroordeelde de drie dorpen tot een boete van 2 gulden per morgen land en waarschuwde Jan over het onderhoud van zijn dijken. Onder de uitspraak is tekst toegevoegd, waaruit ik begrijp dat de leenmannen in de drie ambachten die niet mee wilden procederen, de boete niet hoefden te betalen. Waaronder Pieter van Nederveen met 36 morgen land (die anders een boete van 72 gulden had moeten betalen). Daarbij is niet vermeld dat Pieter nog steeds ambachtsheer van Nederveen was, maar dat is wel heel waarschijnlijk met meer grond dan Pieter voor zichzelf nodig had.
1413	Rechter en heemraden van Nederveen oorkonden op 5 maart 1413 dat de rentmeester van de kartuizers het land waarop nu de molen staat, in erfpacht heeft gegeven aan Peter van Nederven .	Bron: Klooster Geertruidenberg Pieter leeft dus nog. En het ambacht Nederveen had een molen.
1421	Jan van Nederveen (V-a pag. 10), heer van Nederveen, in 1421 gered uit de Sint-Elisabethsvloed met zijn zoon Jan van Nederveen, later ook zijn zoon Pieter, die hij al verdrongen waande. Pag. 3: Jan vluchtte met zijn zoon Jan naar Besoijen.	Bron: notariële verklaringen uit 1635 (pag. 5 en 42 t/m 45 Nederveenboek). In de verklaring van Johan Mosesz van Nederveen (pag. 42) wordt Jan V-a Heere van Nederveen genoemd, maar in de verklaring van de kleindochter van de kleindochter van baby Pieter (pag. 44) alleen jonkheer.
1426	Pag. 21 Nederveenboek: Willem Gerrits van Nederveen (IV-c), geb. 1350-1360, en zijn zoon Gerrit allebei heer van Nederveen genoemd. Bij Gerrit "vermeld 1426 en in akte Dordrecht 26 juli 1432". Die akte is vermeld op pag. 249, waarin " Gherriit Willemssoen " geen ambachtsheer is genoemd. Hij had een geschil met Jan van Nederveen.	Bron: artikel v.d. Hammen (Taxandria jrg 29 pag. 240): een Gerrit van Nederveen was in 1426 ambachtsheer van Nederveen, maar daarbij is geen bron vermeld. In het Nederveenboek zal zijn geconcludeerd dat hij het ambacht van zijn vader Willem had geërfd. Maar we weten dat het ambacht van opa Gerrit niet naar Willem is gegaan maar naar Pieter.

1434	<p>Jan van Nederveen draagt op 13 augustus 1434 het ambacht Nederveen over aan ridder Dirc van der Merwede.</p>	<p>Bron: leenregisters Gerard van Wieldrecht Hiermee verdwijnt het ambacht Nederveen uit de familie van Nederveen. In deze bron is niets vermeld uit de periode tussen 1325 en 1434. Onduidelijk is om welke Jan dit gaat. Kandidaten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jan V-a of diens zoon Jan - Jan V-b pag. 19 uit de tak Breda (die met zijn zus Herberga een geschil had over de tienden van Nederveen) - Jan Gerritsz IV-d pag. 21, zoon Jan V-c pag. 21 of klein zoon Jan pag. 22 (die later van zijn moeder de tienden van Nederveen verkreeg). Tak Giessendam.
------	--	--

Conclusies in verband met de ambachtsheren

De bron moet worden achterhaald van de vermelding in het Nederveenboek dat Jan Willemsz van Nederveen (III-a pag. 9) in 1374 ambachtsheer van Nederveen was. Zonder die bron is dat onwaarschijnlijk.

Het is zeker dat Pieter van Nederveen (IV-a pag. 10) in 1388 ambachtsheer van Nederveen was, maar onduidelijk is wie dat na hem is geworden en wie de Jan was die het ambacht in 1434 heeft verkocht.

Optie 1: Toen Pieter met het ambacht werd beleend, werd het een erfelijk leen. Na zijn overlijden heeft daarom zijn zoon Jan het ambacht geërfd (of het was niet-erfelijk, maar de graaf van Holland beleende het toch aan zoon Jan). Deze zoon Jan (of na zijn overlijden kleinzoon Jan) heeft het ambacht in 1434 verkocht. Willem Gerritsz en zijn zoon Gerrit zijn nooit ambachtsheer geweest.

Optie 2: Jan Pietersz V-a is nooit ambachtsheer van Nederveen geweest, omdat de belening van vader Pieter niet-erfelijk was. Na zijn overlijden is Willem Gerritsz met het ambacht beleend en na diens overlijden zijn zoon Gerrit. Gerrit is kinderloos overleden, zodat de graaf van Holland vrij was er een derde mee te belenen (ook als het een erfelijk leen was; ambachten konden in Holland alleen door de oudste zoon worden geërfd; als die kort daarna kinderloos overleed, erfde de tweede zoon het niet, al werd die er vaak wel mee beleend). De nieuwe leenman kan elke willekeurige Jan van Nederveen zijn geweest. Jan Jansz V-c (de neef van Gerrit) getrouwd met Johanna Willems (de zus van Gerrit) en hun zoon waren het nauwst verwant aan Gerrit. Zoon Jan verkreeg ook de tienden van Nederveen.

Optie 3: Na het overlijden van Pieter (na 1413) is zijn zoon Jan met het ambacht beleend. Tussen de Sint Elisabethsvloed in 1421 en 1426 heeft Jan het ambacht "verkocht" aan Willem, die kort daarna is opgevolgd door diens zoon Gerrit. Na het overlijden van Gerrit heeft de graaf van Holland het ambacht beleend aan een willekeurige Jan van Nederveen, die het in 1434 heeft verkocht.

Er zijn nieuwe bronnen nodig om te kunnen achterhalen welke optie de juiste is. Een notariële verklaring "van horen zeggen" van meer dan 2 eeuwen later is een twijfelachtige bron. De door v.d. Hammen niet genoemde bron uit 1426 kan misschien duidelijkheid geven.

De tiende(n) van Nederveen

In [leenregister Willem van Duvenvoorde](#) zijn drie tienden in Nederveen vermeld:

31. De tiende in Capelle op het veen, dat de leenheer houdt van de bisschop van Luik. Enige vermelding op een onbekende datum in de 14de eeuw is de belening aan Heer Pieter van Hamert zoals Berwout van Stapel hield van de heer van Oosterhout ([Nassause Domeinraad Leenregister Polanen en Lek volgnummer 138](#)). Dit betrof waarschijnlijk de moer waarmee Gerrit van Nederveen in 1353 is beleend.
32. Vier hoeven tienden en 8 gaarden tussen de tienden van de kerk van Capelle en de tiende van heer Jan van den Zijdwinde. Enige vermelding op onbekende datum in de 15de eeuw is de belening aan Arnout Wisschart van Rijt en N.N. Willemsz. van Raamsdonk, die houden van Eraed ([Nassause Domeinraad Leenregister Polanen en Lek volgnummer 142](#)).
(Volgens mijn reconstructie van de familie Van Wieldrecht had schoonvader Gerard van Wieldrecht van de Willem van Nederveen uit 1325 een kleinzoon Willem van Raamsdonk, geboren ca. 1310, die twee gelijknamige kleinzonen had geboren ca. 1370. Dit kan dus zowel begin als eind 15de eeuw zijn geweest.)
33. Een tiende in de parochie Capelle (1421: in het ambacht Nederveen; 1569: gelegen buitendijks en daarom zonder profijt; 1615: de tienden). Deze tiende werd op een onbekende datum in de 14de eeuw beleend aan Govert van Nederveen Dirk Sterkenz. bij overdracht door Gerard van Nederveen, zijn oom ([Nassause Domeinraad Leenregisters Polanen en Lek volgnummer 138](#)).

Ik probeer hierna te reconstrueren wat er met de tiende van nummer 33 is gebeurd, maar ik heb het donkerbruine vermoeden dat er op een gegeven moment verwarring tussen de diverse tienden is ontstaan. De gegevens van de Nassause Domeinraad vermeld ik alleen als dat zinvol is. Te raadplegen via [zoeken op ne*rve* in Leenregisters Polanen en Lek](#).

Ik vond ook nog “de tienden van Scapelle in het ambacht van Nederveen en Waspik” ([Nassause Domeinraad Leenregisters Polanen en Lek volgnummer 145](#), die in het [leenregister Willem van Duvenvoorde](#) zijn vermeld als de tienden van Stapelen in Groot Waspik nummer 61), maar dat is een leen dat duidelijk in een andere familie terecht is gekomen.

Jaar	Tiende(n) beleend aan	Opmerkingen
Ca. 1350?	Gerard van Nederveen	Volgt uit de volgende vermelding. Gerrit was ook ambachtsheer, maar de tiende gaat niet naar zijn opvolger maar naar diens broer.
1380-1390	Govert van Nederveen Dirk Sterkenz verkrijgt een tiende in de parochie Capelle bij overdracht door Gerard van Nederveen, zijn oom (eerste datum "13..", tweede datum "139.". Nederveenboek: Godevaert (Goyaert) van Nederveen (zoon 3 van III-a pag. 9) † Breda op 15 oktober 1417 [Necrologium O.L.V.-kerk].	Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33. Bron: Nassause Domeinraad Leenregisters Polanen en Lek volgnummer 138 . Bron overlijden: necrologiumbreda (vermeld als Godefridi de Nederven en Godefridi Sterken; ook nog vermeld heer Wilhelmi zoon van ridder heer Godefridi de Nederven en zijn vrouw Elizabeth, jaartal onbekend). Volgens het Nederveenboek had Godevaert drie zonen (Willem, Goyaert en Baerthout), maar geen van hen is in het leenregister vermeld als opvolger. Verkocht door Godevaert of diens erfgenamen?
1417-1419?	Jan van Nederveen (IV-b pag. 19, zoon van Jan de broer van Godevaert), beleend met de tienden van Nederveen, † Breda 28 nov. 1419.	Niet vermeld in het leenregister, maar zijn belening met de tiende blijkt uit de volgende vermelding uit 1421, als zijn zoon Jan de tiende (enkelvoud) erft. De tiende gaat hier dus naar het neefje van Godevaert. Bron overlijden: necrologiumbreda (vermeld als "Johannis de Nederven senioris")
1420	Jan van Nederveen (V-b pag. 19, zoon van Jan IV-b), bekend door een geschil over nalatenschap ouders met zijn zuster (bijgelegd na bemiddeling door wederzijdse vrienden 4 aug. 1420 [...Batavia Illustrata...]), beleend met de tienden van Nederveen, tr. Elisabeth de Beversluys.	Bron: Batavia Illustrata pag. 1023 . Keerslieden doen op 4 augustus 1420 in Breda uitspraak in het geschil tussen Jonkvrouw Herbergen van Nederveen en haar broer Jan over de verdeling van de erfenis van hun vader Jan en hun moeder. Herberch krijgt de tienden van Nederveen (meervoud!) getaxeerd op 26 kronen per jaar. Haar broer Jan had de tienden eerder in 1420 al verpacht en moet daarom voor Kerstmis 24 kronen aan Herberch betalen.
1421	Op 25 juni 1421 wordt in de leenregisters ingeschreven dat een tiende in het ambacht Nederveen is beleend aan " Jan van Nederveen bij dode van Jan, zijn vader ".	Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33 Het is dus toch Jan V-b en niet zijn zus Herberch die 1 jaar na de uitspraak en 2 jaar na de dood van vader Jan IV-b in het leenregister wordt ingeschreven. Meest voor de hand liggende verklaring: Jan heeft het probleem van zijn verpachting van de tiende opgelost door die van zijn zus te kopen.
1421	Na de Sint Elisabethsvloed op 19 november 1421 loopt het ambacht Nederveen onder water.	De tiende van Nederveen heeft hierna weinig waarde (vermelding in 1569 "gelegen buitendijks en daarom zonder profijt"). Als Jan de tiende inderdaad van Herberch heeft gekocht, heeft zij dus goede zaken gedaan...

1449	<p>Jan van Nederveen (V-b pag. 19, de broer van Herberch dus) † Breda 10 okt. 1449.</p> <p>Zijn enig bekende kind is Jan (VI-b pag. 19), † Breda 24 december 1483.</p> <p>Jan VI-b was vader van o.a. Jan van Nederveen, heer van Dirksland (VII-b pag. 19).</p>	<p>Bron overlijden: necrologiumbreda</p> <p>Jan V-b vermeld als "Johannis de Nederven" bij het overlijden van zijn vrouw domicelle Elizabeth de Beversluys, en als "Johannis de Nederven senioris" bij zijn overlijden in 1449. Zijn zoon Jan VI-b vermeld als "Jan van Nedervenne"/ "Johannis de Nederven junioris", eerst getrouwd met Magriet van laer/domicella Margareta de Laer en daarna met Agnes van Naelwijck.</p>
1463	<p>Op 17 december 1463 wordt in de leenregisters ingeschreven dat de tiende is beleend aan "Jan van Nederveen bij overdracht door Adriaan van Klootwijk voor Johanna, dochter van Willem van Nederveen, diens vrouw, zijn moeder".</p>	<p>Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33.</p> <p>Johanna, geboren ca. 1380-1390, was de dochter van Willem Gerritsz (IV-c pag. 21). Zij was eerst getrouwd met haar neef Jan (V-c pag. 21) en later met Adriaan van Klootwijk. Haar zoon Jan (nr. 2 pag. 22) werd ambachtsheer van Giessendam. Hij verkreeg hier de tiende van Nederveen van zijn moeder. Die tiende is dus ergens tussen 1421 en 1463 van de tak Breda naar de tak Giessendam verhuisd. Meest voor de hand liggende verklaring: Jan V-b (of toch zijn zus Herberch) of diens zoon Jan VI-b heeft de tiende verkocht aan Johanna of aan haar vader Willem.</p>
1470	<p>Floris Jansz van Nederveen, heer van Giessendam (pag. 22, zoon van Jan, zoon van Jan V-c en Johanna Willems) beleend met de tienden van Nederveen, Heiligendag 1470.</p>	<p>Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33: 6-1-1470: Floris van Nederveen bij dode van Jan, zijn vader.</p> <p>Bron 1: Nassause Domeinraad Leenregisters Polanen en Lek volgnummer 138. Dit betreft hetzelfde volgnummer als de hiervoor opgenomen beleningen (de tiende van Nederveen). Dit is de laatste vermelding van dit volgnummer.</p> <p>Bron 2: Nassause Domeinraad Leenregisters Polanen en Lek volgnummer 143. Dit betreft een nieuw volgnummer voor "De tienden te Nederveen". Bij de volgende beleningen is steeds dit volgnummer 143 vermeld. Beide volgnummers betreffen de belening van Florijs van Nederveen Jansz op 6 januari 1470. Bij volgnummer 143 is vermeld "na doode van zijn vader".</p> <p>Is de tiende van Nederveen van volgnummer 138 samengevoegd met andere tienden uit Nederveen? Of betrof dit feitelijk twee verschillende lenen?</p>

1491	Floris van Nederveen draagt het ambacht Giessendam op 13 juli 1491 over aan zijn broer Willem Jansz (pag. 22 onder b).	Floris zal gelijktijdig ook de tiende(n) van Nederveen hebben overgedragen. Dat is niet in de leenregisters vermeld, maar uit de volgende vermelding blijkt in ieder geval dát Floris de tiende van Nederveen aan zijn broer Willem heeft overgedragen.
1522	Aernt Willemsz van Nederveen , geb. ca. 1514 (pag. 22 onder ba), beleend met de tienden van Nederveen in 1522.	Bron: afbeelding akte en transcriptie pag. 23 Nederveenboek, waarin staat “die thiende van Nederveen” zoals beleend aan vader Willem van Nederveen. Enkelvoud dus. Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33. 18-12-1522: Adriaan van Nederveen Filipsz. voor Arnout van Nederveen, onmondig, bij dode van Willem van Nederveen, diens vader Bron: Nassause Domeinraad Leenregisters Polanen en Lek volgnummer 143 , waarin het dus gaat om tienden en niet om het enkelvoud dat in de akte zelf is genoemd.
1569	Willem Aerntzn van Nederveen (pag. 23), die in 1569, na de dood van vader Aernt, de tienden van Nederveen bezit.	Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33: ...-1569: Willem van Nederveen, die aankwam bij dode van Arnout, zijn vader.
1609	22-9-1609: Willem van Armelen Albertsz. voor Maria van Bruheze zoals Willem van Nederveen Arnoutsz. , haar neef, die reeds lang buitenslands is	Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33.
1615	<i>Op 30 januari 1615 wordt een tiende in Besoyen en in Zuidewijn (in de 14de eeuw nog in handen van Gerard van Nederveen) beleend aan Maria van Bruheze, gehuwd met Albert van Armelen, bij dode van Josina van Nederveen, haar moeder, die aankwam van Willem van Nederveen Arnoutsz., haar neef, na verzuim, waarna overdracht aan Willem van Armelen, haar zoon.</i>	<i>Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 8. Opgenomen i.v.m. de extra informatie over Maria van Bruheze. Volgens het Nederveenboek (pag. 23) had Aernt Willemsz een zus Jozine. Zij trouwde op 30 mei 1555 met Cornelis Splintersz van Uitenham. Ze moet dus ook nog zijn getrouwd met een Van Bruheze, uit welk huwelijk ze dochter Maria heeft gekregen, een volle nicht van Willem Aerntzn en waarschijnlijk zijn erfgename.</i>
1615	Op 19 januari 1615 wordt in de leenregisters ingeschreven dat de tienden van Nederveen (voor het eerst meervoud) zijn beleend aan “Willem de Hartoge, heer van Orsmale, voor Filips de Grutere, heer van Dirksland, ook voor Willem Jan de Grutere, diens broer, zijn kleinzoons, bij dode van Jan de Grutere, hun vader, die aankwam van Filips de Grutere, diens vader, die aankwam van Agnes van Nederveen , diens tante, na verzuim.”	Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33. Hier gaan de tienden van Nederveen om onduidelijke redenen weer terug van de tak uit Giessendam naar de tak uit Breda. Agnes van Nederveen en haar zus Bertha/Barta, die getrouwd was met Philips de Grutere, waren immers dochters van Jan van Nederveen heer van Dirksland VII-b pag. 19.

1646	13-4-1646: Filips de Grutere, vrijheer van Dentergemsche, luitenant-kolonel in Staatse dienst, commandant te Den Briel, bij dode van Willem Jan, zijn broer	Bron: leenregister Willem van Duvenvoorde nr. 33. Laatste vermelding. Maria van Bruheze heeft zich dus kennelijk niet op het standpunt gesteld dat de tiende(n) door haar waren geërfd.
1647-1663?	104 Collectie van bescheiden met betrekking tot de nalatenschap van de gemeenschappelijke tienden van Cornelis van Beveren en Christina Pijl. Hierin is o.a. sprake van belening van Govert van Slingelandt met zes percelen (koren)tienden onder Raamsdonk, Waspik en Nederveen. Met allerlei aantekeningen omdat de heer van Dussen aanspraak maakt op de tienden te Stapelen en Nederveen. Meeste stukken dateren uit ca. 1723 en daarna.	Bron: regionaalarchiefdordrecht Bron: Cornelis van Beveren op Wikipedia : geb. 1591, † 1663, trouwde met Christina Pijl, ouders van Christina die trouwde met Govert van Slingelandt (opvolger van Johan de Witt als raadspensionaris van Holland). Bron: Stamboom Cornelis van Beveren : geen duidelijke link met Filips de Gruyter. Hij zal de tienden aan Cornelis van Beveren hebben verkocht.

Conclusies in verband met de tienden

Het is mij een raadsel hoe de tiende(n) van Nederveen in 1615 ineens weer in handen van de tak Breda kon(den) komen. Zie voor de heren van Dirksland [Taxandria 1936 pag. 103 e.v.](#), [Batavia Illustrata pag. 1024](#) en [heren en vrouwen van Dirksland](#). Bertha van Nederveen en haar man Philips de Gruyter hadden drie kinderen: Philippus, Agnes, en Jan (geboren in Aken). Zoon Philippus volgde zijn opa Jan van Nederveen (VII-b) op als heer van Dirksland. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Jan (getrouwd met een dochter van Willem de Hartoge, heer van Orsmale), vader van de Filips en Willem Jan die in 1615 de tienden van Nederveen erfden. Hun opa Philippus had die tienden volgens het leenregister geërfd van zijn tante Agnes van Nederveen, de zus van zijn moeder Bertha. Deze joffr. Agnes van Nederveen was eerst getrouwd met Henrick Hermans van Deventer en later met joncker Willem van Lier, met wie zij in Middelrode in de parochie Berlicum woonde. Zij maakte op 24 december 1583 een testament, zie [schepenprotocol Berlicum nr. 5120.48 \(pag. 2 vierde akte\)](#). Haar universele erfgenaam is haar man Willem van Lier, maar Agnes laat alle leen- en cijnsgoederen die ze van haar ouders heeft geërfd, en een hoeve met tiende in Rosmalen na aan haar nichtje joffrouw Agnes dochter van joncker Philippus de Gruijther en van Bertha van Nederveen. Agnes heeft dat nichtje van jongs af aan opgevoed (haar moeder Bertha was in 1553 overleden). Nichtje Agnes moest zich wel netjes gedragen, anders zou de hoeve met tiende in Rosmalen gaan naar haar broer Jan geboren in Aken. De volgende akte betreft het testament van Willem van Lier van 31 mei 1587, waarin Agnes is overleden.

Volgens het leenregister heeft echter niet het nichtje Agnes de Gruyter de tienden van Nederveen van haar tante Agnes geërfd, maar haar broer Philippus de Gruyter. Ik denk dat daarbij een stap is overgeslagen. Volgens het artikel in Taxandria is de erfenis van tante Agnes van Nederveen nl. in 1595 verdeeld tussen de drie kinderen van Philippus de Gruyter (Agnes vrouw van Hendrik Dachverlies, Jan heer van Dirksland, en Samuel 21 jaar oud) en twee anderen (neef jhr. Arnoud van Zuylen van Nyevelt en Anna de Gruyter getrouwd met jhr. Arnoud Pels). Ik veronderstel dat ook nichtje Agnes de Gruyter vrij snel na haar tante Agnes van Nederveen kinderloos is overleden en dat de kinderen van haar broers Philippus en Jan (vader van Anna?) en haar onbekende zus (moeder van Arnoud van Zuylen van Nyevelt?) haar erfgenamen waren. Tot zover is alles nog goed te reconstrueren.

Maar hoe kwam Agnes van Nederveen aan de tiende(n) van Nederveen? Uit haar testament volgt dat ze die had geërfd van haar vader Jan van Nederveen VII-b, want anders zou haar tweede man Willem van Lier die als universeel erfgenaam hebben geërfd. Volgens het artikel in [Taxandria](#) maakte vader Jan van Nederveen op zijn ziekbed op 2 maart 1560 zijn testament. In [Stadsarchief Breda](#) vond ik een akte van 6 januari 1561 waarin hij als wijlen is vermeld. Maar de tiende van Nederveen was toch nog in 1569 in handen van de tak Giessendam? In dat jaar is in de leenregisters geregistreerd dat Willem Aertsz van Nederveen de tiende van zijn vader had geërfd.

Optie 1: de tak uit Breda had oorspronkelijk meerdere tienden van Nederveen en heeft na de Sint Elisabethvloed alleen de ene tiende die oorspronkelijk van Godevaert van Nederveen was, verkocht aan Johanna Willems van Nederveen uit de tak Giessendam. Die tiende is geërfd door Maria van Bruheze van haar neef Willem Aertsz van Nederveen. De andere tiende(n) zijn altijd in handen van de tak Breda gebleven en geërfd door Jan van Nederveen VII-b en diens dochter Agnes. In de leenregisters is hierover verwarring ontstaan. Omdat Nederveen buitendijks lag en de tiende(n) daarom weinig waard, nam men vaak niet de moeite een overgang te laten registreren.

Optie 2: Agnes van Nederveen was een kleindochter van Aert van de Werve ambachtsheer van Giessen-Oudekerk. Dat ambacht grensde aan Giessendam, waarvan Arnout Willemsz tot 1545 ambachtsheer was. Diens zoon Willem en Agnes kunnen elkaar dus hebben gekend. Heeft Willem misschien de tienden van Nederveen aan Agnes verkocht voordat hij naar het buitenland ging (zonder dat aan zijn nicht Maria van Bruheze te vertellen), en heeft Agnes de tienden betaald met geld uit de erfenis van haar ouders?

Misschien kan duidelijkheid worden verkregen door raadpleging van de aantekeningen in de collectie van Cornelis van Beveren en zijn vrouw bij het regionaal archief Dordrecht. Maar het raadsel betreft een periode die voor mijn voorouders niet van belang is. Het zal hooguit voor de afstammelingen van Maria van Bruheze en van de familie De Gruyter van belang zijn.

Overigens is het ook vreemd dat Filips de Grutere (die Dirksland in 1634 aan mr. Jacob van Baarland zal hebben verkocht) in 1646 is vermeld als "vrijheer van Dentergemsche". Volgens [website Lanchals](#) (en andere bronnen) waren Philip Lanchals en zijn nakomelingen vanaf in ieder geval 1602 tot ver na 1646 de heren van Dentergem. Wel een link met de familie de Gruyter: Philip Lanchals was getrouwd met Florence de Gruutere, dochter van (een andere) Philip de Gruutere, heer van o.a. Eksgaarde en Oeselgem, die geen zonen had. De familie De Gruutere was sinds 1466 eigenaar van de heerlijkheid Eksaarde ([Inventaris Oeselgem](#)). Het zit er dik in dat de man van Bertha van Nederveen, die uit Vlaanderen afkomstig was, tot die familie behoorde.

C.K., 19-12-2023.